

Dorđe Ignjatović*

Pravni fakultet, Univerzitet u Beogradu

KRIMINALNO POLITIČKE IDEJE U RADOVIMA PROFESORA ZORANA STOJANOVIĆA**

Apstrakt: U mnoštvu radova koje je objavio profesor Zoran Stojanović se, uz ostala pitanja iz oblasti krivičnih nauka, često vraćao kriminalno političkim pitanjima usvajajući shvatanje velikog Franza von Liszta da je puko tumačenje normi krivičnog prava sterilno bez uvida u to kakvo one dejstvo imaju u regulisanju specifičnih društvenih odnosa povezanih sa najopasnijim ugrožavanjem fundamentalnih socijalnih dobara i vrednosti. Ovaj rad namenjen je analizi osnovnih ideja koje ovaj autor u svojim radovima zastupa u pogledu mehanizama namenjenih kontroli kriminaliteta.

Ključne reči: kriminalna politika, suzbijanje kriminaliteta, krivično pravo za neprijatelje, minimalizam, *ulitima ratio*, dekriminalizacija.

UVOD

Uobičajeno se smatra da krivične nauke počivaju na tri stuba: krivičnom (materijalom, procesnom i izvršnom) pravu, kriminologiji i kriminalnoj politici. Dok se prva bavi normativnim aspektom kontrole kriminaliteta (određivanjem zone kažnjivosti, merama koje se učinocu mogu izreći, postupkom u kome se utvrđuje krivica i izriču sankcije, kao i njihovim izvršenjem), druga proučava kriminalitet kao realnu pojavu, dok se treća, najjednostavnije rečeno bavi proučavanjem svih mehanizama koje društvo koristi kako bi sprečila ili suzbila inkriminisana ponašanja. Svako ko želi da se bavi ostalim krivičnim naukama¹, trebalo bi da, pored odličnog poznavanja svoje discipline, poznaje i navedene tri nauke – stožera².

Kriminalna politika nastala je u krilu nemačke krivične nauke, a njenim tvorcem smatra se Franz von Liszt. U nas se počela razvijati zahvaljujući činjenici da je profesor Mihajlo Čubinski jedan od svojevremeno najvećih autoriteta ove nauke probegao iz Rusije posle Oktobarske revolucije i u Beogradu 1937. izdao

* redovni profesor, ignjat@ius.bg.ac.rs

** Autor je počastvovan mogućnošću da ovim tekstom doprinese obeležavanju jubileja prof. Zorana Stojanovića objavljivanjem zajedničkog izdanja časopisa *Crimen* (čiji je idejni tvorac i glavni i odgovorni urednik) i našeg najstarijeg časopisa iz oblasti krivičnih nauka *Revije za kriminologiju i krivično pravo* (gde je takođe dugogodišnji urednik).

1 Pored ovih „glavnih“, tu bi spadale penologija, kriminalistika, sudska medicina, sudska organizaciono pravo i prekršajno pravo.

2 Uz to, trebalo bi da poseduje znanje i iz istorije – opšte i pravne, filozofije, ali i sociologije.

prevod sa ruskog prvog udžbenika kriminalne politike u svetu (izvorno, izašlo je u Moskvi 1905).

Posle Drugog svetskog rata, u Srbiji je prvo sistematsko delo iz ove oblasti na srpskom jeziku, pod nazivom *Kriminalna politika*, 1984. objavio prof. Milan Milutinović, koji je time krunisao višedecenijsko bavljenje ovom materijom. Istina, ovaj autor je i pre toga u svom udžbeniku iz kriminologije pisao o ovoj problematici, pa su tako sedamdesetih godina generacije studenata širom tadašnje Jugoslavije koristile knjigu čiji puni naziv je glasio *Kriminologija sa penologijom i osnovama kriminalne politike*.

U vreme kada je Milutinović završavao rukopis svog udžbenika, jedan kandidat je u Ljubljani (1981.) odbranio doktorsku disertaciju *Određivanje inkriminacija uopšte i u sferi seksualnih odnosa*. Mentor je bio prof. Ljubo Bavcon, autor poznate knjige *Kriminalna politika in njene tendence v socijalistični družbi* koji je doktorirao na istoj temi³. Taj mladi autor je Zoran Stojanović, koji je uskoro po doktoratu započeo karijeru nastavnika na predmetima Krivično pravo i Kriminalna politika na Pravnom fakultetu Univerziteta u Novom Sadu.

Posle učešća na jednom međunarodnom kongresu, objavio je rad o dekriminalizaciji, a zatim i knjigu *Granice, mogućnosti i legitimnost krivično pravne zaštite* u kojima su, uz ostalo, sadržane osnovne kriminalno političke ideje ovog autora sadržane u njegovoj doktorskoj disertaciji. Nekoliko godina kasnije, Pravni fakultet u Novom Sada publikovao je knjigu *Politika suzbijanja kriminaliteta*.

Posle četvrt veka, autor ovog teksta – istovremeno urednik Edicije Crimen – predložio je prof. Stojanoviću da pripremi novo izdanje te, čitaocima odavno nedostupne knjige; ovaj se opredelio da ponovi ranije i dopunio ga osvrtom na to koliko su se stvari u našoj kriminalnoj politici izmenile u međuvremenu. Tako se decembra 2016. kao 38. knjiga u Ediciji pojavila *Politika suzbijanja kriminaliteta* sa pogovorom autora.

Navedene knjige, kao i njegovi drugi radovi, biće osnov za kraću analizu kriminalno političkih ideja profesora Stojanovića koje ćemo izložiti u ovom tekstu.

1. RANI RADOVI

Ovde će biti ukratko prikazano nekoliko bitnih priloga autora našoj kriminalno političkoj literaturi koji su objavljeni krajem prošlog veka: prvi je rad o dekriminalizaciji; u drugom se bavi pitanjem granica krivične reakcije, a treći je udžbenik *Politika suzbijanja kriminaliteta*.

1.1. Ka politici dekriminalizacije

Osnovu za ovaj članak, objavljen u *Arhivu za pravne i društvene nauke*, predstavlja referat koji je Stojanović podneo na Petom evropskom kongresu društvene

3 Deo teze prof. Bavcon je nameravao da publikuje u sarajevskom časopisu za društvena pitanja *Pregled*. Očigladno, redakcija Časopisa je bila u dilemi da li da uopšte objavi rukopis čiji naslov je bio *Kriminalna politika u savremenom socijalističkom društvu*. Na kraju, članak je objavljen, uz napomenu na prvoj strani da je izraz „kriminalna politika“ uobičajeni naziv jedne grane nauke i da Redakcija odbija svaku mogućnost da je politika u socijalističkim državama kriminalna.

odbrane (održan u Vupertalu marta 1984. godine). Tu se na originalan način pozabavio jednim od najizazovnijih procesa u oblasti kriminalne politike – dekriminalizacijom. Autor konstatuje protivrečnost da – i pored svesti o potrebi zaustavljanja trenda ubrzane (in)kriminalizacije – dekriminalizacija nije dobila mesto koje zaslužuje i ukazuje na razloge zbog kojih je neophodno povesti širu politiku dekriminalizacije. Ovaj pojam on određuje u užem smislu (*de iure*) kao proces kojim ranije kažnjiva ponašanja propisana kao krivična dela prestaju to da budu i ukazuje na njena dva pojavna oblika: prvi se odnosi na ponašanja koja spadaju u bagatelni kriminalitet i tu je ključna ocena da li takva inkriminisana ponašanja ugrožavaju osnovna dobra i vrednosti zaštićena krivičnim pravom. Radi se prevashodno o inkriminacijama koje predstavljaju relikv prošliosti i prakse da država bez potrebe zadire u privatnu sferu građana; drugi tip („alternativna dekriminalizacija“) tiče se ponašanja koja su nesumnjivo štetna⁴ i tu se otvaraju mnogi načelni problemi koji zadiru u bit krivičnog prava. U radu se izlažu razlozi u prilog ovakvog zahvata i naglašava da bi se njime krivična reakcija učinila delotvornijom. Autor razmatra koje alternativne mere bi mogle zameniti klasične krivične sankcije i odgovara na prigovore koji se upućuju zalaganjima za širu primenu dekriminalizacije. U tom sklopu, posebno se pominju prigovori vezani za probleme generalne prevencije, položaj žrtve⁵ i opasnost od ugrožavanja prava i sloboda čoveka pri korišćenju alternativnih mera i sankcija.

Stojanović se načelno izjašnjava i o tome gde su granice dekriminalizacije i tu navodi da bi se:

...inkriminisanje moglo dozvoliti samo u pogledu društveno opasnih ponašanja koja nanose ozbiljnu štetu (povredu ili ugrožavanje) onim društvenim dobrima i interesima koji u krajnjoj liniji služe egzistenciji čoveka i društva i njihovom daljem progresu, a koji se na drugi način, tj. drugim sredstvima i drugim oblicima društvene reakcije ne mogu efikasno neutralisati, odn. kontrolisati i u vezi sa kojima upotreba krivičnog prava ne donosi više štete nego koristi“ /Stojanović, 1984:213/.

Na ovaj način, autor je u jednom od prvih radova u kome se u našoj literaturi o dekriminalizaciji govori na generalan način⁶, dotakao i pitanje koje će u kasnijim radovima dobiti jedno od centralnih mesta: pitanje krivično pravnog minimalizma.

1.2. Granice, mogućnosti i legitimnost krivično pravne zaštite

Knjiga pod navedenim nazivom izdata je 1987. godine u Novom Sadu i pored Uvoda, pregleda literature i rezimea na nemačkom jeziku podeljena je u tri celine: prva se bavi opštim problemima krivično pravne zaštite (KPZ); druga objektom KPZ, a treća potrebom izgradnje humanistički orijentisane KPZ.

4 U skladu sa tada važećom doktrinom krivičnog prava, autor koristi izraz „društveno opasna“.

5 U poznatoj knjizi *Izgubljenje kazne*, holandski kriminolog Louk Hulsman je ukazao da je zabluda naše verovanje da je žrtvi bitno da prestupnik koji je viktimizovao bude za to primerno kažnjen / Hulsman, 1982:137/.

6 Bilo ih je i ranije i kasnije (Bavcon /1974/ i Ignjatović /1985/), ali su se oni više odnosili na konkretna zabranjena ponašanja koja bi trebalo izostaviti iz posebnog dela našeg krivičnog prava.

U Uvodu, autor ukazuje na to da pitanje legitimnost KPZ ima izuzetno bitne posledice jer se radi o najoštrijem i najizrazitijem vidu pravnog reagovanja na dela koja ugrožavaju društvo. Osnov njenog legitimiranja je zaštitna funkcija krivičnog prava, koje sa jedne strane mora biti legitimno, a sa druge ne sme sprečavati pojedinca da deluje slobodno /p. 3/. Pogrešno je izjednačavati legitimnost i legalnost.

Granice KPZ limitiraju realne mogućnosti da se ona ostvari. Pri tome, treba imati u vidu da su te mogućnosti obrnuto proporcionalne njenoj širini. Autor u knjizi polazi od navedene hipoteze i nastoji da je u daljem izlaganju proveri. Na pitanje koji su kriterijumi za određivanje koja ponašanja moraju biti inkriminisana, odgovor nije jednostavan jer ne postoji jasan kriterijum koji ih odvoja od drugih ljudskih delanja. Štaviše, budući da se ovde umeću vrednosni sudovi, mora se začeti i u oblast etike. Zbog toga, Stojanović navodi:

...cilj ovog rada (je) da se ispitaju mogućnosti korišćenja određenih opštih kriterijuma i faktora za postavljanje kontura jednog modela krivično pravne zaštite koji bi mogao obezbediti relativno visok stepen legitimnosti i efikasnosti“ /Stojanović, 1987:5/.

Ovaj zahvat je još važniji u naše doba koje karakteriše hipertofirana KPZ, što dovodi do neefikasnosti krivičnog prava i nelegitimnosti pojedinih inkriminacija koje sadrži.

Rad sadrži još jednu bitnu tezu: da presudnu ulogu pri određivanju granica KPZ imaju njeni ciljevi – drugim rečima: njen objekt. Uz to, mora se voditi računa i o tome da se za zaštitu tih dobara koriste legitimna sredstva, da ona bude krajnje sredstvo (lat. *ultima ratio*) i da, ukoliko je to moguće, oko ovih pitanja bude ostvaren društveni konsenzus. Razmatranja ovog tipa zbog toga nužno, pored pravne i filozofske, imaju i političku dimenziju.

Prva glava (1. Opšti problemi KPZ) podeljena je u tri poglavlja: 1.1. Legitimnost KPZ i način njenog ostvarivanja; 1.2. Opšta pitanja sužavanja i supstituisanja KPZ i 1.3. Neki faktori od značaja za oblikovanje KPZ.

Prvo poglavlje (1.1.) bavi se različitim shvatanjima o legitimnosti i mogućnosti KPZ. Kada je reč o legitimnosti, ukazuje se na njeno osporavanje od strane ranijih retributivista i radikalnih kriminologa i abolicionista u novije vreme. On smatra da je utilitaristički karakter krivičnog prava danas nesporan i on se ogleda u njegovoj zaštitnoj funkciji. Ovde se otvara i staro pitanje: u čiju korist deluje krivično pravo? U tom kontekstu, snažan uticaj ostvarile su konfliktne teorije i njihova tvrdnja da ovaj pravni mehanizam predstavlja važno sredstvo održavanja društvenog *status quo*-a⁷. Sa druge strane, tvrdnje da je KPZ nepravedna jer se njome često krši načelo ravnopravnosti građana ili da je neefikasna, ne može dovesti u pitanje njenu legitimnost⁸.

I među onima koji imaju afirmativan stav prema KPZ ima značajnih razlika: prvi spor nastaje oko pitanja da li ona štiti dobra oko kojih postoji minimalni vred-

7 Stojanović se osvrće i na shvatanja abolicionista i ukazuje da su njihove ideje (iako humanističke i liberalne) neostvarive /p. 9/.

8 Ovde se poziva na rad jednog poznatog nemačkog krivičara (Heinz Zipf) čija *Kriminalna politika* je prevedena na više jezika, uključujući i italijanski –v. Zipf /1989:55/

nosni konsenzus da to zavređuju? Drugi se tiče načina na koji se ona ostvaruje i tu autor navodi primer onih koji se zalažu za ukidanje kazne, one koji bi da je zamene terapijskim merama i neoklasični pristup koji je nastao kao reakcija na širenje filozofije tretmana i insistira na generalnoj prevenciji.

Pišući o načinima ostvarivanja KPZ, autor ukazuje da se mora dati prednost generalnoj prevenciji u odnosu na specijalnu i da

...specijalna prevencija može da ima prednost samo u odnosu na uzak krug učinilaca na koje zbog njihove psihičke defektnosti ili drugih razloga pretnja kaznom u principu ne može da deluje i gde samostalno, ili uz kaznu treba primenjivati druge krivične sankcije“ /Stojanović, 1987:15/.

Sa postepenim gubljenjem vere u tretman i resocijalizaciju, rastu očekivanja od generalne prevencije⁹, ali ne više samo u formi zastrašivanja („psihološke prinude“), već i kroz jačanje moralnih normi (tzv. pozitivna generalna prevencija).

Sama generalna prevencija predmet je brojnih prigovora: od onih starih da nema opravdanja kažnjavati nekog da bi se drugi odvratili od vršenja krivičnih dela, do novijih koja ukazuju da zastrašivanje vređa ljudsko dostojanstvo, što naročito važi za demokratska društva; treći prigovor na koji Stojanović ukazuje je pretnja kaznom nekome ko ne može slobodno da odlučuje o svojim postupcima ne samo neefikasna mera, nego je i nemoralna; četvrti se sastoji u tvrdnji da generalna prevencija ne deluje na učinioce nahatnih krivičnih dela¹⁰.

Stvar ne stoji mnogo bolje ni sa drugom funkcijom generalne prevencije – njenim uticajem na jačanje morala u društvu. Na tome su naročito insistirali autori iz nekadašnjih socijalističkih zemalja, iako je bilo jasno da je kazna nepodobno sredstvo za razvijanje moralnih shvatanja građana. Biće da je obrnuto, naglašava Stojanović

...mnogo toga govori u prilog stava da se dejstvo kazni u značajnoj meri zasniva na podršci koju joj daju drugi mehanizmi socijalne kontrole¹¹, a da ona malo doprinosi njihovoj izgradnji i jačanju“ /Stojanović, 1987:27/.

Da bi generalna prevencija mogla delovati, potrebno je da zadovolji one uslove koje je još pre četvrt milenijuma (1764.) u svom eseju *O zločinima i kaznama* naveo Cesare Beccaria: nije bitno da je kazna surova, već izvesna, dovoljno stroga i brza¹². Kasnija istraživanja ukazala su da pojave kakve su tzv. tamna brojka¹³ i selektivnost krivičnog progona¹⁴ još više utiču na relativizaciju laičke predstave o delovanju pravosudnog sistema i njegovoj efikasnosti.

9 Interesantno je da je taj trend bio vidljiv i u zemljama koje su se nekoliko decenija ranije zaklinjale u specijalnu prevenciju i resocijalizacioni tretman kao vid „lečenja“ prestupnika – o takvom trendu, čak i u skandinavskim državama piše norveški kriminolog Nils Christie /1981/.

10 Najdetajnije osporavanje generalne prevencije dao je u knjizi *Zatvor na optuženičkoj klupi* Norveški krivičar Thomas Mathiesen /1990/.

11 Pre svega morala („pozitivnih moralnih shvatanja u društvu“).

12 Beccaria /1987:97/.

13 Bolji izraz je „tamno polje“ (*Dunkelfeld*) kako se označava u nemačkoj ili „skriveni kriminalitet“ (*Hydden criminality*) u anglosaksonskoj literaturi –v. Ignjatović /2016:56/.

14 Možda najbolji primer te selektivnosti je studija o „svecima i prostacima“ koju je napisao William Chambliss. On je utvrdio da se policija i drugi organi formalne socijalne kontrole ne odnose na

Iz svih navednenih razloga, autor izvodi zaključak da postoji smo jedan način za postizanje izvesnosti primene kazni i ostvarenje cilja da se generalna prevencija učini efikasnom. To je sužavanje granica KPZ /p. 20/. Drugim rečima, kao rešenje se nameće supstituisanje kazne drugim sredstvima socijalne kontrole kojima se može (čak i delotvornije) ostvariti zaštita određenih dobara.

Drugo poglavlje (1.2.) knjige bavi se opštim pitanjima sužavanja i supstitucije KPZ. Polazeći od rezultata naučnih istraživanja, autor navodi da je jedan od razloga neuspeha krivičnog prava da efikasno zaštiti društvo od najopasnijih vidova kriminalnog ponašanja njegova hipertrofija koja je posledica nerealnog očekivanja da će njegove norme rešiti sve ključne društvene probleme. To, kao i činjenica na koju ukazuju brojni primeri da je kaznena reakcija – umesto da utiče na sprečavanje i suzbijanje društveno neprihvatljivih ponašanja – još više dramatisovala stanje kriminaliteta¹⁵, pojačava argumentaciju u korist preispitivanja potrebe da se granice krivične represije sagledaju u duhu principa *ultima ratio* (krajnje sredstvo).

Međutim, i među onima koji dele to mišljenje, ne postoji saglasnost kako suziti te granice i čime (kojim merama odn. sredstvima): jedni su bili za dekriminalizovanje bagatelnih krivičnih dela; drugi su predlagali radikalni zahvat koji je, u krajnjoj liniji, vodio ukidanju krivičnog prava; treći, pak, ukidanje kazne lišenja slobode. Dakle, shvatanja o tome šta u moderno vreme predstavlja minimum krivično pravne reakcije. Autor naaglašava da se neko rešenje mora iznaći jer je krivično pravo postalo *prima*, a ne *ultima ratio*, ali se odmah izjašnjava i da druga i treća mogućnost, koje popularišu abolicionisti i drugi kritički kriminolozi¹⁶, predstavljaju nerealne i neprihvatljive solucije. S druge strane, smatra i da dotadašnja praksa dekriminalizovanja lakših dela (pre svega iz oblasti seksualnog kriminaliteta), uz istovremeno povećanje broja inkriminacija i širenje granica kažnjivost ne predstavlja optimalno rešenje.

Stojanović navodi kao moguća rešenja: posredovanje u cilju razrešenja konflikata između učinioca i žrtve, obeštećenje (naknadu štete) žrtvi; tolerisanje onih ponašanja koja su inkrimisana kako bi se sankcionisala različitost; i društveno samoregulisanje oblasti u kojoj su se vršila ranije kriminalizovana ponašanja. Sve su ovo mere koje, uz dekriminalizaciju, mogu doprineti da krivično pravo zaista dobije supsidijaran karakter u regulisanju društvenih odnosa. Autor ističe da one nisu dovoljno iskorišćene ni u našoj tadašoj državi (SFRJ) iako im je postojeći sistem društvene samozaštite otvorao prostor za realizaciju.

Treće poglavlje (1.2.2.) posvećeno je raspravi o načelnim mogućnostima i problemima povezanim sa sužavanjem i supstituisanjem KPZ kod nas. Nasuprot ustavnim normama i načelnom zalaganju za sužavanje, autor zapaža suprotnu tenden-

---

isti način prema maloletnicima različitog socijalnog porekla koji su izvršili isto krivično delo. One iz viših socijalnih slojeva („sveci“) opominju, one iz nižih („prostaci“) pretvaraju u „pacijente“ krivičnog sistema (sledi im hapšenje, suđenje, boravak u kaznenoj ustanovi) sa svim posledicama koje to na njihov dalji život ima –v. Chambliss /1976/.

15 Najbolji primer za to je uvođenje Prohibicije u SAD početkom 1919. koju Peter Wickman i Philip Whitten smatraju jednim od najgorih pravnih eksperimenata u istoriji – „plemenit eksperiment čiji cilj je bilo pohlepna želja da se uspostavi kontrola“ /Wickman and Whitten, 1980:242/.

16 To ne znači da on ne uvida i pozitivne strane njihovog zalaganja /p. 26/.

ciju: ona se neprestno širi, što dovodi u pitanje legitimnost same krivične reakcije. Istovremeno, konstatuje i da u trenutku pisanja rada nisu postojale pretpostavke za široku dekriminalizaciju u našem tadašnjem krivičnom pravu, pre svega zbog konfuzije koja je postojala u vezi sa alternativnim sankcijama. I pored toga, piše Stojanović, postojale su mogućnosti za sužavanje granica kaznene reakcije i bez njihove primene. Kao primere, on navodi potrebu da se norme krivičnog prava oslobode preširoke i neodređene formulacije, kao i mnoštva alternativno određenih radnji izvršenja. Takođe, smatra da sudska praksa mora odustati od ekstenzivnog tumačenja tih normi /p. 31/.

Govoreći o oblicima i nivoima sužavanja KPZ, pisac knjige ukazuje na potrebu da se ovaj proces odigra kako u oblasti materijalnog krivičnog prava (misli se pre svega na dekriminalizaciju), kao i u sistemu krivičnih sankcija (depenalizacija uvođenjem alternativnih mera). U izlaganju koje sledi, data je, u dotadašnjoj jugoslovenskoj literaturi, najpotpunija analiza mogućnosti dekriminalizacije, pitanja i dileme koje ovaj proces otvara i razmotrene granice koje mu postavljaju društveni, etički, politički i ostali činioci. Razmišljanja o depenalizaciji započinje ponavljanjem stava da je ideja o ukidanju kazne lišenja slobode nerealna. No, primena alternativnih mera ima i te kako opravdanja, ali osnov za takve odluke mora počivati na rezultatima multidisciplinarnih naučnih proučavanja.

Globalno posmatrano, u navedenim procesima treba izbeći dve situacije: da se u kontroli po društvo opasnih ponašanja ne otvori „prazan prostor“ čime bi bitna dobra i interesi ostali nezaštićeni. Druga moguća zamka je da se pod vidom sužavanja zona krivično pravne reakcije u kazneni sistem unesu drugi, još manje prihvatljivi oblici represije. Prikriveni i perfidni, koji uvode sveobuhvatni kontrolu (Stojanović ga naziva „omnipotentni sistem kontrole“). On tvrdi da ovakav model socijalne kontrole u vreme pisanja knjige nije egzistirao, ali zapaža da postoje tendencije da se izgradi.

Ovde autor posebno naglašava da

...sužavanje granica krivično pravne zaštite na treba za krajnji cilj da ima ukidanje krivičnog prava ili njegovo svođenje na sporedno ili nevažno sredstvo za zaštitu navedenih dobara. Naprotiv, to za cilj ima jedno legitimnije i na planu generalne prevencije efikasnije krivično pravo“ /Stojanović, 1987:37/.

U tom smislu, u Zaključku se Stojanović zalaže za *koncept selektivnog krivičnog minimalizma* u čijoj su osnovi dve ideje – vodilje: 1) da se sloboda čoveka ograniči u minimalnoj mogućoj meri; i 2) da se težište KPZ stavi (samo) na osnovna dobra čoveka /p. 103/.

1.3. Politika suzbijanja kriminaliteta

Pod ovim nazivom, profesor Stojanović je 1991. u Novom Sadu objavio knjigu koja se sastoji iz Uvoda, sedam glava (pri čemu poslednja predstavlja zaključno razmatranje) i popis literature. Glave nose sledeće naziva: Osnovni principi politike suzbijanja kriminaliteta (II); Krivično pravo kao sredstvo suzbijanja kriminaliteta – krivičnopravna politika (III); Organi krivičnog pravosuđa i politika suzbijanja kri-

minaliteta (IV); Vankrivično pravna sredstva i strategije u oblasti politike suzbijanja kriminaliteta (V); Osnovni principi politike suzbijanja maloletničkog kriminaliteta (VI); Organizovane forme kao savremeni izazov politike suzbijanja kriminaliteta (VII); i Perspektive politike suzbijanja kriminaliteta (VIII).

Pre svega, odmah treba napomenuti da je autor sa puno razloga uobičajeni naziv ove krivične nauke „kriminalna politika“ koji potiče iz nemačkog jezika zamenio mnogo pogodnijim „politika suzbijanja kriminaliteta“¹⁷. On je /p. 14/ inače shvata u oba značenja koja se toj disciplini daju u literaturi: to je i nauka (koja se bavi proučavanjem, vrednovanjem i usavršavanjem sredstava namenjenih suzbijanju kriminaliteta) i posebna veština (u smislu racionalne i praktične delatnosti usmerene u istom cilju kao i nauka)¹⁸. Budući da je autor pravnik, prirodno je bilo očekivati da će on najveću pažnju posvetiti krivično pravnoj politici ili kako je on naziva i „politikom suzbijanja kriminaliteta u užem smislu“. To se potvrdilo ne samo iz naslova delova knjige, nego još više iz prostora koji im je posvećen i dubine obrade pitanja.

U Uvodu se uz određivanje pojma i zadataka politike suzbijanja kriminaliteta, piše o njenom nastanku i razvoju i odnosu prema drugim (krivičnim i ostalim) naukama i diciplinama. U delu označenom kao *Osnovni principi politike suzbijanja kriminaliteta* (II glava), autor ih vidi pet: 1. princip pravne države; 2. princip ograničenja korišćenja represivnih sredstava; 3. legitimnost politike suzbijanja kriminaliteta i pojedinih njenih sredstava; 4. racionalnost politike suzbijanja kriminaliteta i 5. načelo humanosti.

Skoro polovina rukopisa knjige je posvećena izlaganju problema „politike suzbijanja kriminaliteta u užem smislu“ ili, drugim rečima, o delovanju mehanizama formalne socijalne kontrole. U dve glave izlaže se o krivičnom pravu kao sredstvu suzbijanja kriminaliteta (Glava III) i o delovanju organa krivičnog pravosuđa (Glava IV). U prvoj od navedenih celina autor se bavi načelnim pitanjima krivično pravne politike, ulozi krivičnog zakonodavstva i mehanizmima primene prava koji se svode na određivanje zone kažnjivosti i primenu krivičnih sankcija (kaznenu politiku u užem smislu). Kada se radi o organima krivičnog pravosuđa, bavi se delovanjem policije, tužilaštva, suda i organa zaduženih za izvršenje krivičnih sankcija.

Izlaganje o vankrivično pravnim sredstvima i njihovim strategijama suzbijanja kriminaliteta (Glava V) dodiruje pitanja socijalne kontrole u širem smislu, ulogu morala, javnog mnjenja, porodice, škole, tehnoprevencije, organizacione i socijalno medicinske mere, kao i posredovanje u cilju mirenja.

17 Iako se čini da bi njenom predmetu još više odgovaralo da bude označena kao „politika kontrole kriminaliteta“ jer obuhvata i mere koje preduzimamo pre no što se delo izvrši (sprečavanje), a ne samo one koje na scenu stupaju po preduzetom delu (suzbijanje takvih radnji).

18 Očito je nemačka krivično pravna teorija ovde odlučujuće uticala na autora. To se najbolje vidi kada se ove odredbe uporede sa onima koje navodi Heinz Zipf. Zipf posle definicija koje su dali Feuerbach („mudrost državnog zakonodavca“), von Liszt („sistematski nukleus principa koji se zasnivaju na naučnoj analizi kako državnog razloga, tako i efekata kazne i principa srazmere kojima država treba da se rukovodi u borbi protiv kriminaliteta“), Mezger („ukupnost svih ovlašćenja države usmerenih na prevenciju i suprotstavljanje kriminalitetu“), Jescheck („umeravanje krivičnog prava kako bi bilo na visini svog zadatka u odbrani društva“), Kaiser („sistematsko izlaganje društvenih strategija, tehnika i mera sankcionisanja usmerenih na optimalnu kontrolu kriminaliteta“) i drugi autori, daje i sopstvenu odredbu po kojoj je kriminalna politika „stvaranje i realizacija principa poretka na polju krivične pravde“ /Zipf, 1989:14/.

Do sada navedene celine ove knjige predstavljaju „opšti deo politike suzbijanja kriminaliteta“, dok bi sledeće mogle poneti naziv „posebni deo“. Jer, u njima se izlaže o reakciji na dve specifične vrste kriminaliteta: maloletnički (Glava VI) i organizovani (Glava VII). Kada govori o suzbijanju kriminaliteta maloletnika, izlaganje je obogaćeno statističkim podacima o stanju tog tipa kriminalne aktivnosti /p. 107–9/. Oni nam omogućavaju i upoređenje sa današnjim stanjem koje pokazuje da se za četvrt veka procentualno učešće maloletnika u populaciji osuđenih lica skoro uopšte nije promenilo (iznosi oko 6%), ali se drastično izmenila struktura tih dela: dok je u vreme pisanja knjige preko 80% maloletnika osuđeno za imovinska dela, taj procenat je ovih godina pao na 57%; s druge strane, ranije je učešće dela protiv života i tela iznosilo oko 6%, a poslednjih godina je ono poraslo na oko 12%¹⁹.

Organizovani kriminalitet Stojanović definiše u užem i širem smislu i naglašava da se ova vrsta delikata (i pored svih izazova koje stavlja pred zakonodavce i tvorce kriminalne politike) može suzbijati postojećim mehanizmima krivičnog pravosuđa. Drugim rečima, smatra on, ne postoji potreba za izmenama u materiji krivičnog prava (naročito ne u njegovom posebnom delu), kao što ne postoji ni potreba da se čitav društveni i ekonomski sistem zemlje transformiše kako bi se suzilo polje delovanja organizovanog kriminaliteta /p. 124/.

Zaključna razmatranja (pod nazivom *Perspektive politike suzbijanja kriminaliteta*) Stojanović započinje odgovorom na pitanje: da li se kriminalitet može suzbijati? On tvrdi da je najviše što možemo postići njegovo svodenje na onaj nivo koji ne prelazi „prag podnošljivosti“ /p. 127/. Takođe, trebalo bi izdvojiti još nekoliko autorovih stavova: pre svega, ni u doglednoj budućnosti krivično pravo kao mehanizam zaštite osnovnih društvenih dobara i vrednosti ne može biti zamenjeno nekim vanpravnim instrumentima; to, međutim, ne znači da ga ne treba usavršavati, naročito u oblasti krivičnih sankcija, ali bez radikalnih ishitrenih zahvata. Politika suzbijanja kriminaliteta mora počivati na osmišljenoj strategiji koja će uzeti u obzir sve posledice poteza koji se pojedinim situacijama čine racionalnim.

2. NOVIJI RADOVI

U ovoj grupi, naći će se dela koja je profesor Zoran Stojanović objavio u ovom milenijumu. Najveći broj analiziranih tekstova publikovan je u Ediciji Crimen Pravnog fakulteta UB.

2.1. Proces stvaranja krivičnog zakonodavstva i suzbijanje kriminaliteta

Pod navedenim naslovom pisac se dotiče jednog od zapostavljenih pitanja kontrole kriminaliteta: kvalitetom procesa kojim se stvaraju norme krivičnog prava. Polazeći od stava da je u Srbiji stanje u toj oblasti nezadovoljavajuće, navodi da to

19 Slični su i pokazatelji o učešću dela protiv javnog reda i mira u presuđenom kriminalitetu maloletnika –v. Ignjatović /2014/. Dakle, kao neka vrsta zaključka, moglo bi se reći da kriminalitet maloletnika nije u navedenom periodu pokazao zabrinjavajući trend u pogledu broja izvršenih dela („kvantitativni kriterijum“), ali da jeste u pogledu vrste dela, odn. opasnosti koju on predstavlja za zajednicu („kvalitativni kriterijum“).

za neposrednu posledicu ima olako posezanje za mehanizmima ove grane prava, širenje zone kažnjivosti i jačanje represije. Ne dovodeći u pitanje praksu stvaranja radnih grupa koje rade na noveliranju krivičnog zakonodavstva, autor primećuje da se u njihovom radu ne poštuju neki od osnovnih standarda zakonodavne tehnike kakvi su preciznost i jasnost norme, izbegavanje laičke terminologije, vođenje računa o primenljivosti norme, kritička primena uporedno pravnog metoda (izbegavanje nekritičkog prepisivanja tuđih rešenja), neophodnost da se uzme u obzir stvarna opasnost ponašanja za osnovna društvena dobra i stav nauke (doktrine) i sudske prakse.

Autor zaključuje da se u pogledu poštovanja navedenih standarda pri izradi zakonskih tekstova iz oblasti krivičnog prava često odstupa od navedenih smernica, a poseban problem predstavlja unošenje iz drugih zakonodavstva i međunarodnih ugovora u naše krivično pravo rešenja („pravni transplant“) koja su ovde neprikladna. Zbog toga je neophodno da se proces donošenja krivičnih zakona u Srbiji podigne na viši nivo, uz poštovanje naše teorije i prakse, kao i dostignuća komparativnog krivičnog prava /Stojanović, 2009:30/.

2.2. *Krivično pravni ekspanzionizam i zakonodavstvo Srbije*

U prilogu objavljenom u Zborniku, polazi se od tvrdnje da je većina savremenih krivičnih zakonodavstava pod uticajem jedne od varijanata neoklasicizma koja u prvi plan ističe strogo i srazmerno kažnjavanje, što je dovelo do porasta retributivnosti²⁰. Srbija u tom pogledu ne predstavlja izuzetak i autor posebno apostrofiruje rešenja sadržana u Zakonu o izmenama i dopunama KZ iz 2009. koji vrvi ne samo od omaški u legislativno tehničkom smislu, nego sadrži i niz loših rešenja. Stojanović ukazuje na činjenicu da se slične tendencije mogu zapaziti i u krivičnom procesnom i izvršnom pravu – što je sve odraz širenja politike krivično pravnog ekspanzionizma²¹. Zbog toga se pita da je došlo vreme da se odrekemo do sada nespornih standarda pri osmišljavanju krivične reakcije i napustimo principe na kojima se krivično pravo u demokratskim zemljama zasnivalo vekovima?

Nastojeći da na navedena pitanja odgovori, on ukazuje na neka praktična pitanja. Prvo je kapacitet krivičnog pravosuđa. Povećanje broja inkriminacija i zaoštavanje politike kažnjavanja za veliki broj dela dodatno opterećuje sve organe formalne socijalne kontrole i taj trend se ne može širiti beskonačno. Kapaciteti tužilaštva, sudova, a ponajviše kaznenih ustanova nisu neograničeni i hipertrofija inkriminacija to jasno pokazuje.

No, zahvati u krivičnu materiju ne svode se samo na izmene posebnog dela krivičnog prava. Autor ukazuje i koja rešenja iz opšteg dela su sporna: pre svega, uspostavljanje krivične odgovornosti pravnih lica, prošireno oduzimanje imovinske koristi i uvođenje komandne odgovornosti. Takođe, mnoga rešenja koja se odnose na potrebu suzbijanja tzv. sistemskog neprava /p. 40/ odn. kriminaliteta koji uključuje delovanje više lica i koja se vrše u sprezi sa ili uz prećutno odobrenje držav-

20 Zato se i govori da smo u „eri kaznenog ekscesa“ /Stojanović, 2010:36/.

21 Dobra ilustracija tog trenda je porast stope osuđenih lica i prenaseljenost naših kaznenih ustanova.

nih organa. Autor misli pre svega na organizovani kriminalitet i podseća na jedan svoj raniji rad u kome je ukazao da mu se država ne sme suprotstavljati koristeći ista sredstva kojima se služi i kriminalno podzemlje /p. 133/. Pored toga, govori i o problemima u inkriminisanju međunarodnih krivičnih dela i, naročito, korupcije. U ovom poslednjem slučaju, najočiglednije se pokazuje nedelotvornost isključivog oslanjanja na krivične norme. Šta više, čini se da od širenja „antikorupcijskih mehanizama“ korist imaju samo oni koji su u njima profesionalno angažovani.

2.3. Kaznena politika u Srbiji: sukob zakonodavca i prakse

Jedna od tema koja već decenijama privlači pažnju krivičara u Srbiji je raskorak između kaznene politike zakonodavca (ispoljava se kroz propisivanje sankcija u krivičnim zakonima) i sudova (dolazi do izražaja u sankcijama koje izriču učinocima krivičnih dela). Još u vreme socijalizma, sudovima se zamerala tzv. blaga kaznena politika koja se ogledala u činjenici da su za većinu klasičnih krivičnih dela²².

Takvo stanje, po autoru, postoji u Srbiji i danas. Ali, za razliku od uobičajenog pristupa koje predstavlja neku vrstu pritiska na sudove da izriču oštrije sankcije, on smatra da stanju koje je opisano doprinosi i krivični zakonodavac koji polazi od neosnovanog verovanja da propisivanje strožih sankcija samo po sebi deluje generalno preventivno. Stojanović ovo smatra zabudom i time se pridružuje onim autorima koji ističu da propisivanje kazni, samo po sebi, nema nikakvo generalno preventivno dejstvo ako se kazne ne primenjuju. Dalje, zakonodavac doprinosi navedenom stanju time što često određuje preširoke kaznene okvire za pojedina dela i koristi neodređene izraze. Kada govori o kriterijumima za odmeravanje kazne, ukazuje na pitanje načina na koji su određeni ollašavajuće i otežavajuće okolnosti, institut ublažavanja kazne, uslovna osuda i delo malog značaja /p. 10–13/.

Da bi ukazao na to da se ne radi o našoj specifičnosti, autor daje podatke o propisanim i izrečenim sankcijama u Srbiji, Austriji i Nemačkoj. Analiza govori da je problem najmanje izražen u Austriji. Sa druge strane, navedeni uporedni podaci o strukturi izrečenih sankcija pokazuju da npr. u Nemačkoj 80% izrečenih sankcija predstavljaju novčane kazne, u Austriji njeno učešće je oko trećine, a u Srbiji je dvostruko niže (oko jedne šestine). Istovremeno, u Srbiji kazna zatvora (bezuslovna i uslovna) je izrečena u preko 3/4 slučajeva, u Austriji nešto više od polovine dok je njihov udeo u Nemačkoj oko petine. Ovo, kao i drugi komparativni podaci ukazuju autoru da nema nikakvog opravdanja da se primena kazne zatvora u Srbiji širi jer smo po kriterijumu njene zastupljenosti u kaznenoj politici u samom vrhu evropskih država /p. 7/.

U zaključku, on ističe da i zakonodavac i sudovi moraju učiniti napor da se navedena diskrepancija smanji. Sudska praksa bi trebalo da više uvažava kaznenu politiku zakonodavca, a ovaj bi – opet – sa svoje strane trebalo da odustane od verovanja da se pitanje kriminaliteta može rešiti propisivanjem sve strožih kazni i da

22 Izraz „za većinu“ nije upotrebljen slučajno jer je kod drugih demonstrirana neskrivena retributivnost (primer su bila politička krivična dela kod kojih ne samo da su kazne težile maksimumu, nego su čak uvedene i nove sankcije sa retroaktivnim dejstvom – kao u slučaju mere bezbednosti zabrane javnog istupanja).

se distancira od (medijski) izmanipulisanog javnog mnjenja. Ako se nastavi sa dosadašnjim trendom u kome se zakonodavac često vodi emocijama, umesto racionalnom procenom koji će efekat imati njegovi zahvati, nismo, smatra Stojanović, daleko ni od tzv. neprijateljskog krivičnog prava (krivično pravo namenjeno neprijateljima) koje u učinocima krivičnih dela ne vidi ljudska bića koja su se ogrešila o zakon – nego neprijatelje koje treba svim sredstvima eliminisati iz društva²³.

2.4. *Krivično pravno suzbijanje organizovanog kriminaliteta, terorizma i korupcije*

U koautorskoj knjizi (napisanoj sa prof. dr Draganom Kolarić) pažnju čitaoca trebalo bi posebno skrenuti na uvodni deo u kome Stojanović piše o opštim pitanjima krivično pravne zaštite od tri navedena tipa kriminalne aktivnosti koji predstavljaju iskušenje ne samo za krivično pravosuđe, nego i za samo društvo u celini. Iz te neosporne činjenice, u mnogim državama rađa se i jača ideja da im se – upravo zbog opasnosti koju izazivaju – treba suprotstaviti svim sredstvima, poput reagovanja u doba ratnog stanja u kome prestaju da važe čak i najznačajnije garancije prava čoveka.²⁴ Autor se, umesto toga, zalaže za racionalan pristup u suprotstavljanju (i) ovim delatnostima koje će poštovati osnovne principe na kojima vekovima počiva krivično pravo. Zbog toga je neophodno da nauka deideologizuje krivično pravo i ukaže na znake krize kroz koje prolazi u naše vreme.

Jedno od krajnjih i privremenih rešenja moglo bi da bude stvaranje posebne grane krivičnog prava „u okviru koje bi bila dozvoljena izvesna odstupanja od osnovnih načela i standarda“ ove grane prava /p. 32/. Iako ukazuje da bi ona predstavljala opasnost (naročito u našem društvu koje se može baš podičiti dugom tradicijom vladavine prava), radilo bi se o nužnom zlu i vremenski ograničenom rešenju kome nikako ne trebalo dozvoliti da se integriše u („regularno“) krivično pravo /p. 32/.

2.5. *Krivično pravni minimalizam versus krivično pravni maksimalizam – dvadeset pet godina kasnije*

Pod gore navedenim naslovom krije se Pogovor ponovljenom izdanju *Politike suzbijanja kriminaliteta* koje je objavljeno krajem 2016. godine. U tom tekstu, autor je, ne samo kao vodeći krivičar u zemlji, nego i kao član više komisija za noveliranje krivičnog prava u Srbiji (i Crnoj Gori), bio najpozvaniji da ukaže na tendencije koje su u ovoj materiji došle do izražaja u novije vreme. Tekst počinje retoričkim pita-

23 Ono što je još gore, ovo krivično pravo je neprijateljsko, ne samo prema prestupnicima, nego i prema građanima i sudovima –v. Stojanović /2011:39/. Na ovaj način autor se približava stavovima dvojice velikana anglosaksonske kriminološke misli (u pitanju su Jock Young /1999/ koji piše o društvu koje eliminiše odn. isključuje i David Garland /2002/ i njegova analiza društva kontole) koji su izvršili ogroman uticaj na kriminalnu politiku na razmeđu milenijuma.

24 Radi se o specifičnom stanju koje se u nemačkoj literaturi kritikuje i označava kao „rat protiv prava“ –v. Stojanović i Kolarić /2014:13/. Ove kontroverzne koncepcije poreklo vuku iz američkog viđenja borbe protiv kriminaliteta koji se popularno označava kao „rat“ (protiv droge, terorizma, organizovanog kriminaliteta...). O dometima takve strategije i posledicama do kojih dovodi –v. Ignjatović /2015/.

njem: da li uopšte ima smisla zalagati se za racionalnu politiku suzbijanja kriminaliteta (zasnovane na poštovanju načela zakonitosti i legitimnosti krivične represije), ako ne postoje skoro nikakve šanse da se ona i realizuje? Ovo dilema proističe iz Stojanovićeovog ubeđenja da će se teško zaustaviti proces jačanja retributivnog karaktera našeg krivičnog (ne samo materijalnog, nego i procesnog i izvršnog) prava koji je plod ne samo političkog voluntarizma, nego i pokušaja da se izađe iz društvene krize, nekritičkog usvajanja pravnih transplanata, nekompetentnog predstavljanja države na skupovima posvećenim potpisivanju međunarodnih konvencija²⁵, nepromišljenog prihvatanja kategorije „tranziciona pravda“²⁶ i niza drugih okolnosti. Na taj način i Srbija je ušla u krug zemalja koje karakteriše krivično pravni ekspanzionizam (čija deviza je „što više krivičnog prava“).

U tom kontekstu, autor se pita nije li savremeno krivično pravo sve manje reakcija na najteže povrede dobara građana, a sve više postaje sredstvo unutrašnje politike /p. 126/. Ono se, kao i celokupni mehanizam krivične pravde „pretvara u nešto što, umesto da štiti čoveka i njegove najvažnije vrednosti, počinje da ugrožava te vrednosti“ /p. 131/. U tom sklopu, u budućnosti nije nezamisliv scenario po kome bi jačanje retributivnosti u kontroli kriminaliteta moglo dovesti do učvršćivanja i produbljanja društvenih podela, jačanja kriminogenih procesa, izolovanja velikih društvenih grupa, diskreditacije pravosuđa, umanjenja klime međuljudske tolerancije i jačanja autoritarnih tendencija u društvu /p. 138/. Zbog toga, navodi Stojanović, ne treba nikada zaboraviti da tvrdnja kako je loše krivično pravo gore od nikakavog /p. 125/ nije nikakvo preterivanje.

ZAKLJUČAK

I najkraći uvid u neke od radova kojima je profesor Zoran Stojanović obrađivao kriminalno političke teme pokazuje da je on duže od trideset godina dosledno zastupao ideje krivično pravnog selektivnog minimalizma zalažući se za svođenje krivične reakcije u granice koje određuje princip *ultima ratio*.

Već u svojim prvim tekstovima ukazuje na tendenciju krivično pravnog ekspanzionizma u kome se norme ove grane prava počinju koristiti kao sredstvo za rešavanje nagomilanih problema koji proističu iz krize savremenog društva. U nastojanju da uvere građane da čine sve kako bi odgnali njihov osećaj ugroženosti, predstavnici vlasti posežu za sredstvom koje zahteva najmanje napora: za noveliranjem krivičnog zakonodavstva čijim inkriminacijama se širi zona kažnjivosti, a izmenama u sistemu sankcija predviđaju sve oštrije kazne. Dakle, ovaj trend nije

25 Dok predstavnici država koje bi trebalo da nam budu primer šalju na te skupove vrhunske stručnjake koji na licu mesta ocenjuju šta u predloženim dokumentima odgovara nacionalnim interesima i šta se može primeniti (pa zbog toga stavljaju rezerve na one odredbe koje ne ispunjavaju navedene uslove), nije poznato da li je ijedan predstavnik ove zemlje tako postupio u pogledu međunarodnih akata iz krivične materije.

26 Radi se o modelu koji se ovde bez prestanka nameće po uzoru na Nemačku posle Drugog svetkog rata kada je stanovništvo te zemlje, trebalo ubediti u masovna stradanja koja su izazvali nacisti („denacifikacija“). Kasnije, sličan model primenjen je u Kambodži, Ruandi, Istočnom Timoru i Sijera Leoneu –v. Lambourne /2009/.

rezultat samo nekompetentnosti, nego je još više plod političke manipulacije. Zato se, umesto promišljenog delovanja društvenih subjekata koje bi trebalo da otkloni faktore koji na primer dovode do nasilja prema vršnjacima ili u porodici, u organizovani kriminalitet i korupciju – poseže za retribucijom i izgradnjom onipotentnog sistema društvene kontrole.

Stojanović se, naprotiv, zalaže za dekriminalizaciju i to ne samo zbog potrebe da se krivični sistem učini delotvornijim, nego i zbog poštovanja prava čoveka. Odmereno i dokumentovano, autor ukazuje na još jednu zabrinjavajuću tendenciju u ovoj oblasti – da krivično pravo postaje sve više sredstvo vođenja unutrašnje politike. Pod izgovorom da se terorizam, organizovani kriminalitet, korupcija i pedofilija moraju suzbijati uvođenjem mera koje se proglašavaju „objavom rata zločinu“ zakonodavci danas često pribegavaju merama koje ne samo da su neprihvatljive sa stanovišta principa na kojima krivično pravo funkcioniše već vekovima, nego direktno zadiru i u fundamentalna ljudska prava. Izgrađuje se, dakle, ono što se u nemačkoj literaturi naziva „krivično pravo za neprijatelja“ koje prestupnika ne gleda kao ljudsko biće koje je povredilo zakon, nego kao individuu koju treba eliminisati iz društva. Autor se odlučno suprotstavlja takvim tendencijama. On ustaje protiv začeta nekakvih „antiterorističkih“, „antimafijaških“ ili „antikorupcionaških krivičnih prava“ i stvaranja posebnih organa za primenu takvih normi.

Za kraj je ostavljena još jedna konstatacija: u literaturi je malo radova koji su kao knjiga *Politika suzbijanja kriminaliteta* izdržali probu vremena u tolikoj meri da ni posle četvrt veka nisu izgubila na aktuelnosti. Pisan u vreme krize socijalizma na zalasku i obnovljen u vreme krize neoliberalnog kapitalizma, tekst je aktuelan i danas kao u vreme pisanja. Čak i delovi koji se čine prevaziđenim – kao što je slučaj sa izlaganjem o društvenoj samozaštiti – podsećaju nas da smo u naletu želje da iz korena izmenimo stvari zaboravili da kontrola kriminaliteta koja se ne oslanja na podršku građana ne može postići osnovni cilj – da učini društvo bezbednim mestom. Umesto toga, oslanjamo se isključivo na mehanizme krivične reakcije koja postaje predimenzionirani poligon za stihijsko vršenje eksperimenata na zastrašenim ljudima obuzetim paničnim strahom od zločina, što je pogodan teren za izazivanje talasa moralne panike i kazneni populizam.

LITERATURA

- Bavcon Lj. /1958/: *Kriminalna politika in njene tendence v socijalistični družbi*, Ljubljana.
- Bavcon Lj. /1974/: Mogućnosti novih inkriminacija i dekriminacija u jugoslovenskom krivičnom zakonodavstvu, JRKK, n° 4.
- Beccaria C. /1987/: *Dei delitti e delle pene / Consulte criminali* (a cura di Giuseppe Armani), Milano.
- Chambliss W. /1976/: *The Saints and Roughnecks –in: Whose Law? What Order? A Conflict Approach in Criminology* (Chambliss W. and Mankoff M. eds.), New York.
- Christie N. /1981/: *Limits of Pain*, Oslo.
- Čubinski M. /1937/: *Kriminalna politika– Pojam, sadržaj i odnos prema nauci krivičnog prava*, Beograd.
- Garland D /2002/: *The Culture of Control– Crime and Social Order in Contemporary Society*, Chicago.

- Hulsman L. et de Celis J. /1982/: *Pienes perdues– le système pénal en question*, Paris.
- Ignjatović Đ. /1985/: Dekriminalizacija i inkriminalizacija u savremenom krivičnom pravu, *JRKK*, n° 1.
- Ignjatović Đ. /2014/: Stanje i tendencije kriminaliteta maloletnika u Srbiji– analiza statističkih podataka, *Crimen– časopis za krivične nauke*, n° 2.
- Ignjatović Đ. /2015/: Epidemiološka kriminologija, *Sociologija*, n° 2.
- Ignjatović Đ. /2016/: *Kriminologija*, 13. ed., Beograd.
- Lambourne W. /2009/: Transnational justice and peacebuilding after mass violence, *International Journal of Transnational Justice*, n° 1.
- Mathiesen T. /1990/: *Prison on Trail*, London.
- Milutinović M. /1984/: *Kriminalna politika*, Beograd.
- Stojanović Z. /1984/: Ka politici dekriminalizacije, *Arhiv za pravne i društvena nauke*, n° 2.
- Stojanović Z. /1987/: *Granice, mogućnosti i legitimnost krivično pravne zaštite*, Beograd.
- Stojanović Z. /1989/: Organizovani kriminalitet i pitanja zaštite i ostvarivanja ljudskih prava –in: *Prava čoveka i savremena kretanja u kriminalnoj politici* (Vasiljević V., ed.), Beograd.
- Stojanović Z. /1991/: *Politika suzbijanja kriminaliteta*, Novi Sad.
- Stojanović Z. /2009/: Proces stvaranja krivičnog zakonodavstva i suzbijanje kriminaliteta – in: *Stanje kriminaliteta u Srbiji i pravna sredstva reagovanja, III deo* (Ignjatović Đ., ed.), Beograd.
- Stojanović Z. /2010/: Krivično pravni ekspanzionizam i zakonodavstvo Srbije –in: *Stanje kriminaliteta u Srbiji i pravna sredstva reagovanja, IV deo* (Ignjatović Đ., ed.), Beograd.
- Stojanović Z. /2011/: Krivično pravo u doba krize, *Branič*, n° 1–2.
- Stojanović Z. /2012/: Kaznena politika u Srbiji: sukob zakonodavca i prakse –in: *Kaznena reakcija u Srbiji, II deo* (Ignjatović Đ., ed.), Beograd.
- Stojanović Z., Kolarić D. /2014/: *Krivično pravno suzbijanje organizovanog kriminaliteta, terorizma i korupcije*, Beograd.
- Stojanović Z. /2016/: Krivično pravni minimalizam versus krivično pravni maksimalizam–dvadeset pet godina kasnije, Pogovor –in: *Politika suzbijanja kriminaliteta*, Beograd.
- Wickman P. and Whitten P. /1980/: *Criminology– Perspectives on Crime and Criminality*, Lexington.
- Young J. /1999/: *The Exclusive Society*, London.
- Zipf H. /1989/: *Politica criminale*, Milano.

Dorđe Ignjatović

Faculty of Law, University of Belgrade

CRIMINAL POLICY IDEAS IN PROFESSOR STOJANOVIĆ WORKS

SUMMARY

And the shortest insight into some of the papers that professor Zoran Stojanović has dealt with in criminal political topics shows that for thirty years he consistently advocated ideas of criminal and selective minimalism, plead for the reduction of the criminal reaction to the limits determined by the principle of *ultima ratio*.

Already in his first papers, he points to the tendency of criminal legal expansionism in which the norms of this branch of law begin to be used as a means to solve the accumulated problems arising from the crisis of modern society. In an effort to convince citizens that they are doing everything they can to make their sense of vulnerability, government representatives resort to the means that require the least effort: to amend criminal legislation whose incriminations spread a zone of punishability, and the changes in the sanctions system foresee increasingly severe penalties. Therefore, this trend is not only the result of incompetence, but is even more a result of political manipulation. Therefore, instead of the deliberate action of social subjects that should eliminate factors that, for example, lead to violence against peers or in the family, into organized crime and corruption – they resort to retribution and the construction of an omnipotent system of social control.

On the contrary, professor Stojanović advocates for decriminalization, not only because of the need to make more effective criminal justice system, but also because of the respect for human rights. In a measured and documented manner, the author points to another worrying tendency in this area – that criminal law is becoming a more and more means of leading an internal policy. Under the pretext that terrorism, organized crime, corruption and pedophilia must be suppressed by the introduction of measures proclaimed as “war crimes,” lawmakers today often resort to measures that are not only unacceptable from the standpoint of the principles of criminal justice for centuries, but directly affecting both fundamental human rights. It’s being built, therefore, what is referred to in German literature as “the criminal law of the enemy”, which the perpetrator does not regard as a human being who violated the law, but as an individual to be eliminated from society. The Professor resolutely opposes such tendencies. He stands up against the beginnings of some “anti-terrorist”, “anti-mafia” or “anticorruption criminal laws” and the creation of special bodies for the application of such norms.

Key words: criminal policy, crime control, “criminal law for enemies”, penal minimalism, *ultima ratio*, decriminalization.